

Koulussa koetut paineet ja koulunkäynnin keskeytyminen – nuorten monien maailmojen näkökulma

Piia Ruutu & Markku Jahnukainen

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Artikkelissa tarkastellaan nuorten kodin ja koulun sekä vertaisten ja vapaa-ajan maailmojen välisiä suhteita ja nuorten liikkumista näiden maailmojensa välillä koulunkäynnin keskeytyessä. Aineistona ovat psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen nuorten (n = 16) koulupolkukertomukset ja heidän vanhempiansa (n = 13) haastattelut. Aineiston analyysin kehikkona hyödynnetään nuorten monien maailmojen näkökulmaa. Tulossuudessa esitetään kuvaukset ja mallit nuorten maailmojen suhteista neljän ryhmittelyyn avulla, jotka ovat koulun maailmasta vetäytyminen, kodin maailmaan eristäytyminen, vertaisten ja vapaa-ajan maailma työntö- ja vetovoimana sekä ulossulkeminen koulun maailmassa.

Asiasanat: nuoret, yläkoulu, kouluikäymättömyys, koulusta ulossulkeminen

Onks se nyt sit oikeesti joku tällanen levottomuus, niin onks se nyt oikeesti sairaus vai onks se enemmän sitä, ettei vaan sopeudu siihen tän hetkiseen täällä vallitsevaan maailmaan. (Vanhemman haastattelu.)

Nuorten psyykinen oireilu ja pahoinvointi ovat olleet viime vuosina laajasti esillä julkisessa keskustelussa. Erityisesti suomalaiseen peruskouluun liittyvä keskustelu on ollut polarisoitunutta ja huolien värittämää. Yhtäältä keskustelussa muistutetaan, kuinka yhä useampi nuori voi monella mittarilla mitattuna entistä paremmin (ks. esim. Markkanen 2022)

ja toisaalta esiin nostetaan haasteiden syveneminen, esimerkiksi nuorten psykiatristen ja neurokognitiivisten diagnoosien määrän ja nuorisopsykiatristen läheteiden määrän kasvu (ks. esim. Gyllenberg 2019), kouluikäymättömien nuorten määrän lisääntyminen (Määttä, Pelkonen, Lehtisare & Määttä 2020) sekä poliisin tietoon tulleiden nuorten pahoinpitelyrikkosten määrän lisääntyminen (Kaakinen, Näsi & Danielsson 2022, 67).

Julkinen keskustelu nuorten pahoinvointiin liittyen on ollut pitkälti yksilökeskeistä ja psyykkistä oireilua sekä diagnostista puhetta

korostavaa (ks. esim. Honkasilta 2022). Tällöin vaarana on, että sivuutamme kasvuyhteisöjen olosuhteet ja niiden väliset suhteet sekä laajemman yhteiskunnallisen kontekstin pahoinvoinnin synnyssä. Yksilökeskeiseen puheeseen kiinnittyvät käytännöt eivät ratkaise yhteiskunnallisia haasteita vaan saattavat jopa syventää niitä (Brunila, Harni, Saarni & Ylöstalo 2021). Ongelmallista on nuoren oireilun hoitamiseen keskittyvä tuki silloin, kun hänen kasvuyhteisöissään ilmenevät kehitystä vaarantavat riskit sekä niissä piilevä potentiaali jätetään huomioimatta.

Yksilökeskeistä näkökulmaa mielenterveyteen, oireiluun, diagnosointiin, kuntoutukseen ja toipumiseen korostava keskustelu tarvitsee rinnalleen kriittistä tarkastelua ja huomion suuntaamista yhteiskunnan rakenteisiin, yhteisöihin ja instituutioihin sekä sosiaaliseen ja taloudelliseen eriarvoistumiskehitykseen (ks. esim. Friedli 2009; Wright & McLeod 2015; Ikävalko 2021). Lapset ja nuoret oppivat hyvinvointia ja pahoinvointia kasvuyhteisöjensä vuorovaikutuksessa (Rimpelä 2013,18; Korkiamäki & Wiros 2022), joten katse tulisi suunnata näiden yhteisöjen välisiin suhteisiin ja prosesseihin (ks. esim. Bronfenbrenner 1979) sekä nuoren siirtymiin eri elämämaailmojen välillä (Phelan, Davidson & Yu 1998). Artikkelin aloittava lainaus vanhemman haastattelusta kysyy olennaisen kysymyksen lapsen levottomuudesta suhteesta maailmaan, jossa sitä ilmenee.

Artikkelimme syventää ensimmäisen kirjoittajan psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen lasten ja nuorten koulukokemuksia käsittelevän väitöstutkimuksen keskeisiä löydöksiä siitä, kuinka kouluyhteisö omalta osaltaan tuottaa tai lieventää lasten ja nuorten psyykkistä oireilua. Parhaimmillaan koulu tarjoaa arkeen jatkuvuutta, mielekästä ja merkityksellistä tekemistä sekä vertaisryhmän ja kokemuksen yhteisöön kuulumisesta. Pahimmillaan ryhmän murhenäy-

telmät, esimerkiksi yksinäisyys, sosiaalinen eristäminen, kiusaaminen, kouluväkivalta ja paine ”normaalisuuteen”, aiheuttavat lapsissa ja nuorissa kouluyhteisöstä vieraantumista, koulunkäynnin keskeytymistä, arvottomuuden tunteita ja elämänhalun menettämistä. (Ruutu 2019.)

Nuorten monien maailmojen malli (”The students’ multiple worlds”) kuvaa nuorten kodin, koulun ja vertaisten maailmojen suhteita sekä sitä, miten näistä yhteisöistä johdetut merkityksenannot vaikuttavat erityisesti kouluyhteisöön kiinnittymiseen. Mallissa tarkastelun kohteena ovat nuorten käyttämät sopeutumisstrategiat heidän liikkuaan maailmojen välillä ja kohdatessaan niiden välisiä raja-aitoja. (Phelan, Davidson & Cao 1991; Phelan, Davidson & Yu 1998.) Tässä artikkelissa hyödynämme mallin perusajatusmaailmojen suhteiden tarkastelussa liittyen tilanteisiin, joissa nuoren koulunkäynti on keskeytynyt lyhyemmäksi tai pidemmäksi aikaa. Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella nuorten maailmojen yhteyttä ja erillisyyttä sekä nuorten liikkumista näiden maailmojen välillä. Artikkelin näkökulma on nuorten ja vanhempien. Aineistona käytämme psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen nuorten koulupolkukertomuksia.

Kouluakäymättömyys, koulun maailmasta ulossulkeminen ja koulunkäynnin keskeytyminen

Sami Määtän ja kollegoiden (2020) raportin mukaan kouluakäymättömyys koskee Suomessa arviolta noin 4000 yläkoululaista. Raportissa käsitteellä kouluakäymättömyys viitataan englanninkieliseen käsitteeseen *School Attendance Problems* (SAP), joka tarkoittaa ongelmia aiheuttavia poissaoloja, mutta ei kokonaan koulusta poisjäämistä

(emt. 6). Kouluakäymättömyyden ilmiöön kiinnittyvä tutkimus on pyrkinyt käsitteiden määrittelyyn, kouluakäymättömyyden syiden ymmärtämiseen sekä mallien ja interventioiden kehittämiseen (ks. esim. Heyne 2019). Christopher Kearneyn (2008) suhteellisen vakiintuneeksi muodostunut jäsennys tarkastelee kouluakäymättömyyden syitä yksilön näkökulmasta, esimerkiksi tarvetta välttää kouluun liittyviä kielteisiä tunteita tai tilanteita sekä palkitsevien kokemusten hakemista koulun ulkopuolelta. Jo Magne Ingul, Trude Havik ja David Heyne (2019) laajentavat katsauksessaan kouluakäymättömyyden taustalla vaikuttavien syiden tarkastelun yksilön ominaisuuksien lisäksi kouluympäristön ja perheen tarkastelun tasolle. Näitä syitä ovat esimerkiksi vaikeat suhteet opettajan ja oppilaan välillä, kiusaaminen ja sosiaalinen eristäminen, kodin ja koulun vähäinen yhteistyö sekä perheen sisäiset haasteet.

Julian G. Elliotin ja Maurice Placen (2017) mukaan ymmärrys kouluakäymättömyyden syistä on vielä vähäistä. Ilmiötä on tarkasteltu pitkälti yksilökeskeisesti, joten tieteenaloja yhdistävää ja systeemistä lähestymistä tarvitaan tulevaisuudessa (Lyon & Cotler 2009). Lisäksi lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmat ovat jääneet liian vähälle huomiolle. Suomalaiset koulun ammattilaiset arvioivat kouluakäymättömyyden syitä selvittävässä raportissa poissaolojen keskeisimmiksi syiksi oppilaaseen liittyvät tekijät, esimerkiksi psyykkisen oireilun tai epämääräiset fyysiset oireet (Määttä ym. 2020, 20). Kuitenkin nuoren tai vanhemman näkökulmasta psyykinen ja/tai fyysinen oireilu oli enemmänkin seurausta koulun maailman paineista ja ongelmista kuin syy kouluakäymättömyyteen (Ruutu 2019).

Koulusta ulossulkeminen (*school exclusion*) voidaan määritellä koulun viranomaisten kurinpitotoimeksi, jolla reagoidaan oppilaiden rajoja ja sääntöjä rikkovaan käyttäytymiseen.

Tällöin oppilas on siirretty pois tavanomaisesta opetuksesta ajanjaksoksi, jonka aikana hän ei saa oleskella koulun sisällä tietyissä luokkahuoneissa tai ollenkaan koulun tiloissa. (Ks. esim. Valdebenito ym. 2019, 254.) Tässä artikkelissa määrittelemme oppilaan ulossulkemisen Sara Valdebenitiota ja kollegoita (2019) mukaillen tilanteeksi, jossa koulussa rajoitetaan oppilaan oikeutta käydä koulua ikätovereiden kanssa, esimerkiksi oppilasryhmästä eristämällä, eväämällä pääsy oppitunneille tai tiettyihin koulun tiloihin, erottamalla koulusta tai siirtämällä oppilas koulunkäyntiä ylläpitävään opetukseen lyhyemmäksi tai pidemmäksi ajanjaksoksi. Oppilaan ulossulkeminen koulun aloitteesta on toistaiseksi Suomessa vähemmän huomiota saanut ilmiö. Ilmiön saamaa vähäistä huomiota voi selittää osin sillä, ettei erilaisista ulossulkemisen käytänteistä ole saatavilla tilastoja ja kartoituksia.

Koulusta ulossulkeminen vahingoittaa lapsen tai nuoren suhdetta koulun aikuisiin sekä vaikuttaa haitallisesti oppijan asenteisiin ja käsitykseen itsestään koululaisena (Pyne 2019). Lisäksi koulusta ulossulkemisella on havaittu olevan pitkäkestoisia kielteisiä vaikutuksia henkilön yhteiskunnalliseen osallisuuteen (Daniels, Porter & Thompson 2022). Ongelmallista on, että suurin osa koulusta ulossulkemista kokevasta tutkimuksesta keskittyy ulossuljetun yksilön ominaisuuksiin ja vain harvoissa on analysoitu oppilaan ja koulun ominaisuuksia yhdessä (Theriot, Craun & Dupper 2010 14; Kiilakoski & Lanas 2022). Tomi Kiilakoski ja Maija Lanas (2022) kuvaavat osuvasti koulua kahden kehän mallina, josta toinen on virallisen opetuksen ja toinen nuorten oma vertaiskehä. Jälkimmäisen merkitystä aliarvioidaan usein ja koulua tarkastellaan yksilön ja opetuksen näkökulmista.

Kouluakäymättömyyden ja koulusta ulossulkemisen vakavin muoto on oppilaan koulunkäynnin keskeytyminen lyhyemmäksi

tai pidemmäksi aikaa. Tällaisessa tilanteessa oppilas ei käy koulussa ollenkaan ja vaikeimmissa tilanteissa peruskoulu jää kokonaan suorittamatta

Nuorten monien maailmoiden malli

Patricia Phelan kollegoineen (1991; 1998) loi laajassa etnografisessa tutkimuksessaan teoreettisen mallin nuorten eri maailmojen ja niiden välisten siirtymien tarkasteluun. Maailmoilla he tarkoittavat nuorten kasvuyhteisöjä, tärkeimpinä kodin, koulun ja vertaisten maailmat. Maailmat sisältävät muun muassa kyseiselle maailmalle ominaiset arvot, normit, uskomukset, toimintatavat ja vuorovaikutussuhteet sekä niihin liittyvät nuorten merkityksenannot. Monien maailmojen mallissa (Phelan, Davidson & Yu 1998, 14–17) tunnistetaan kuusi erilaista tyyppiä maailmojen eheyteen tai eriytyneisyyteen sekä niiden välisten siirtymien sujuvuuteen tai vastustukseen perustuen. Kun nuoren eri maailmat muodostivat keskenään eheän kokonaisuuden, niiden väliset siirtymät olivat sujuvia ja hallittavia. Opettajien kuvaamina nämä ”oikealla polulla” olevat nuoret tulivat yleensä hyvin toimeentulevista kahden vanhemman perheistä. Kuitenkin pienelle osalle tutkimukseen osallistuneista nuorista hajanaisten ja kulttuurisesti eriytyneiden maailmoiden väliset siirtymät olivat vaikeita, pahimmillaan vastustavia. Näillä nuorilla oli suurin riski vieraantua koulun maailmasta. Maailmojen mallissa tunnistettiin lisäksi erilaisia raja-aitoja maailmojen välisten siirtymien esteinä. Näitä olivat esimerkiksi sosiokulttuuriset, sosioekonomiset, psykososiaaliset, rakenteelliset ja kielelliset rajat (Phelan, Davidson & Yu 1998, 10–14). Monien maailmoiden malli lisää ymmärrystä siitä, kuinka nuoren merkityksenannot maailmoista ja niiden välisistä

rajoista vaikuttavat hänen sopeutumisstrategioihinsa, esimerkiksi koulun maailmaan liittymiseen tai siitä vieraantumisen.

Patricia Phelanin, Ann Locke Davidsonin ja Hanh Cao Yun (1998) mallia on hyödynnetty useissa tutkimuksissa, esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten maailmojen tarkastelussa (Kumi-Yeboah 2018; Kiramba 2019) sekä nuorten vankien identiteettien tarkastelussa (Abrams & Hyun 2009). Kevin Gosine ja Emmanuel Tabi (2016) tunnistivat hiphop-kulttuurin potentiaalin toimia kulttuurisena välineenä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten maailmojen yhdistämisessä. Yrjö Engeström, Pauliina Rantavuori, Piia Ruutu ja Maria-Tapola Haapala (2022, 6) laajensivat mallia ja tarkastelivat maailmoja toimintajärjestelminä Engeströmin teoriaan perustuen (ks. Engeström 2015, 78). He analysoivat nuorten maailmoissa esiintyviä ristiriitoja ja havaitsivat paineiden syntyvän maailmojen välisten siirtymien lisäksi niiden päällekkäisyydestä, kietoutuneisuudesta ja eriytyneisyydestä. Koulun maailmassa on erityistä potentiaalia yhdistää nuorten eri maailmoja ja toimia alustana eri maailmoissa ilmenevien ristiriitojen työstämiselle. (Engeström ym. 2022.)

Olemme soveltaneet tässä artikkelissa Patricia Phelanin ja kollegoiden (1991; 1998) teoreettisen mallin perusideaa. Keskitymme maailmojen välisiin suhteisiin, emmekä esimerkiksi analysoi niiden välisiä raja-aitoja. Lisäksi artikkelin näkökulmana hyödynnetään Engeströmin ja kollegoiden (2022) havaintoja maailmojen keskinäisestä kietoutuneisuudesta ja erillisyydestä.

Psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen nuorten koulupolkukertomukset

Tämän artikkelin aineisto on osa laajempaa psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen lasten ja nuorten koulunkäynnin kokemuksia selvittävää haastatteluaineistoa, jossa lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa kertoivat kokemuksistaan kouluun ja tuen palveluihin liittyen. Aineisto on kerätty vuosina 2014–2016. Kaikki osanottajat ovat olleet lasten- tai nuorten psykiatrisessa osasto- tai avohoidossa ja heidät on rekrytoitu tutkimukseen erään sairaalakoulun kautta. Jokaiselta osallistuvalla nuorelta ja heidän huoltajiltaan pyydettiin tietoon perustuva suostumus. Osallistujien kanssa käytiin keskustelua osallistumisen vapaaehtoisuuteen, heidän suojaamiseensa sekä mahdolliseen tunnistettavuuteen liittyen. Lisäksi eettisiä näkökulmia arvioitiin läpi tutkimusprosessin (ks. Ruutu 2019, 16–19). Helsingin yliopiston ihmistieteiden eettinen toimikunta on todennut tutkimuksen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamien ohjeiden mukaiseksi ja eettisesti hyväksyttäväksi.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Nuorten haastattelujen jälkeen huoltajille tarjottiin mahdollisuus osallistua omaan haastatteluun, jossa samat haastatteluteemat käsiteltiin vanhemman näkökulmasta. (Ks. Ruutu 2019, 61–64.)

Tämän artikkelin aineisto rajattiin haastatteluihin, joissa haastateltava oli haastattelutilanteessa vähintään 13-vuotias, jolloin hänellä oli kokemusta sekä alakoulusta että yläkoulusta. Tällaisia nuoria oli aineistossa yhteensä 16. Nuorten haastattelujen kesto vaihteli 40 minuutista lähes kahteen tuntiin. Yhteensä haastattelut kestivät noin 18 tuntia.

Lisäksi aineistona olivat näiden 16 nuoren vanhempien haastattelut, joita oli yhteensä

11 haastattelua. Kahdessa huoltajan haastattelussa molemmat huoltajat osallistuivat, joten vanhempia on mukana tämän artikkelin aineistossa yhteensä 13. Huoltajien haastattelujen kestot vaihtelivat 44 minuutista 1,5 tuntiin. Yhteensä vanhempien haastattelut kestivät noin 13 tuntia.

Nuorten kolme maailmaa analyysin kehystenä

Tarkastelemme koulupolkukertomuksia monien maailmojen mallia soveltaen (Phelan, Davidson & Cao 1991, 228; Phelan, Davidson & Yu 1998, 8). Tässä artikkelissa kiinnostuksemme kohdentuu maailmojen välisiin suhteisiin nuorten näkökulmasta. Analyysissa keskitymme Phelanin, Davidsonin ja Caon (1998) tavoin kolmeen maailmaan, joita ovat kodin maailma, koulun maailma ja vertaisten maailma. Vertaisten maailman nimesimme omassa analyysissämme vertaisten ja vapaaajan maailmaksi, jotta maailman nimi kuvaa laajemmin nuoren toimintaa muun muassa harrastuksissa ja lähiyhteisöissä. Analyysissa keskitymme erityisesti koulun maailmaan sosiaalisena yhteisönä. Ajallisesti analyysimme kohdentuu koulupolkukertomuksien ajanjaksoihin ennen sairaalaopetusta, erityisesti tilanteeseen, jossa koulunkäynti oli lähes kaikilla osanottajista keskeytynyt lyhyemmäksi tai pidemmäksi aikaa.

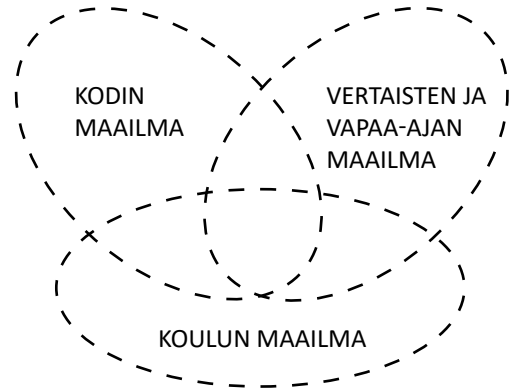
Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja on itse toteuttanut tutkimushaastattelut ja litteroinut valtaosin nuorten aineiston ja osin vanhempien aineiston. Aineisto on aiemmin järjestetty tiiviimpään muotoon matriiseiksi sekä teemoittain että ajallisesti. Tiivistämisen yhteydessä aineistosta on poistettu tunnistetietoja, esimerkiksi ihmisten ja paikkojen nimet. Lisäksi tiivistäessä aineistosta on poistettu sisällön kannalta epäolennaisia osuuksia.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa jokai-

sen nuoren koulupolkukertomukset luettiin tarkasti tehden samalla muistiinpanoja. Niistä tunnistettiin merkitsemällä kaikki kuvaukset koulun, kodin ja vertaisten ja vapaa-ajan maailmasta. Kun haastateltava puhui useammasta maailmasta samanaikaisesti, ilmaukset koodattiin tunnisteella *kodin maailma + koulun maailma*, *koulun maailma + vertaisten ja vapaa-ajan maailma* jne. Alapuolella oleva näyte on esimerkki kolmen maailman suhdetta kuvaavasta sisällöstä (*koulun maailma + vertaisten ja vapaa-ajan maailma + kodin maailma*), kun kodin maailmaan eristäytyneen nuoren vanhempi kuvasi lapsensa tilannetta.

Kun ei uskalla mennä sinne kouluun, niin sitten ei halua tavata niitä koulun ihmisiä myöskään. Ei halunnu mennä esimerkiksi ostarille kauppaan, koska siellä voi törmätä koulukavereihin. Ne saattaa kysyä, mikset ollu koulussa. Niin sitten loppujen lopuksi hän ei, silloin alussa, hän ei mennyt mihkään ja varmuudeks, vakuudeks kasas niinku noita tuoleja [oman huoneen] oven eteen, ettei kukaan ois tullu sisään. (Vanhemman haastattelu.)

Ensimmäisen vaiheen jälkeen kirjoittajat keskustelivat yhdessä havainnoistaan ja hahmottelivat yksinkertaistetun analyysikehikon (Kuvio 1) maailmojen suhteista Phelanin, Davidsonin ja Yun (1998, 8) mallia soveltaen. Kehikon avulla tunnistettiin neljä erilaista maailmojen suhteiden mallia mukaillen ja syventäen aiempaa koulupolkukertomuksista tehtyä jäsenystä (ks. Ruutu 2019). Maailmojen suhteiden mallit nimettiin seuraavasti: *koulun maailmasta vetäytyminen*, *kodin maailmaan eristäytyminen*, *vertaisten ja vapaa-ajan maailma työntö- ja vetovoimana* sekä *ulosulkeminen koulun maailmassa*. Tämän jälkeen aineisto vielä analysoitiin ryhmäkohtaisesti kehyksen avulla kirjatun havaintoja ja huomioita auki raportiksi, minkä jälkeen analyysia tarkennettiin yhteisessä keskustelussa. Jatkossa tarkoitamme nuorten ryhmillä jaotteluamme maailmojen suhteiden neljän mallin mukaan.

Kuvio 1. Analyysikehikko.

Koulussa koetut paineet, maailmojen väliset suhteet ja liikkuminen maailmojen välillä

Kuvaamme ensin nuorten koulussa kokemia paineita ja kehityskulkuja koulunkäynnin keskeytymiseen neljää ryhmittelyä hyödyntäen. Ryhmittely kuvaa nuorten maailmojen suhteissa syntyneitä dynamiikkaa, ei nuorten henkilökohtaisia ominaisuuksia. Viimeisessä alaluvussa esitämme neljä mallia maailmojen välisistä suhteista sekä tiiviin vertailun nuoria yhdistävistä ja erottavista tekijöistä.

Koulun maailmasta vetäytyminen

...oli kuitenkin kavereitten kans muuten ja ei ollu semmosta, et ei ollu mitenkään muuten syrjäänvetäytyvä tai sellanen, et ois pelännyt olla muuten ihmisten kanssa, mut ainoostaan se kouluun meneminen oli siinä vaiheessa just, et sitä pelkäs. (Vanhemman haastattelu.)

Kuudella nuorella koulunkäynti oli keskeytynyt nuoren oman koulun maailmasta vetäytymisen vuoksi. Osalla nuorista vetäytyminen tapahtui hiljalleen. Osalla sitä edelsi isompi

käännekohta tai yksittäinen tilanne, minkä jälkeen nuori jäi pois koulusta. Koulun maailmasta vetäytyneiden nuorten koulussa kokemat paineet liittyivät koulun sosiaaliseen yhteisöön, erityisesti koulun vertaisiin. Nuoret kuvasivat kokeneensa koulussa joko ulkopuolisuutta, yksinäisyyttä, sosiaalista eristämistä, syrjintää, kiusaamista, väkivaltaa tai useampaa näistä. Nuorista neljällä siirtyä yläkouluun aiheutti haasteita tai pahensi niitä, kun alakoulun vakiintuneet kaverisuhteet katkesivat. Yhden nuoren kertomana alakoulun luokkahengeltään hyvä ryhmä ”hajoitettiin ihan pirstaleiksi seitsemälle eri luokalle” yläkouluun siirtyessä.

Ja meil oli muutenkin tosi hyvä luokkahenki [puhuu alakoulusta]. Tota... sitten kun mä menin yläasteelle, se vähän niin kuin romahti se mun koko homma, koska kaikki mun kaverit käänsi mulle selkänsä ja ne ei jostain syystä halunnut olla mun kaa. Ja mä en oo vielä tänään tähän päivään mennessä saanut selville et miksi. Sit mä en löytänyt uusia kavereita myöskään, kun mä olin aika erilainen kuin muut. (Nuoren haastattelu.)

Se oli vähän sillä tavalla varmaan dramaattinen muutos, että se ala-aste oli ollu turvallinen ja oli ollu semmone tyttöporukka, jossa lapseni viihtyi hyvin. Sitte ku tulee tää murrosikä, lapsellani meni kiinnostus urheiluun ja liikuntaan ja muilla tytöillä meni näihin teinijuttuihin, niin sitten selvästikin vaikeutu se yhteydenpito. Yläasteella sitten tuli täydellinen hylkäys... [poistettu kohta] ... lapseni usein sano, et se on sama, on hän olemas tai ei, et kukaan ei puhu hänelle. Et sehän kyllä täyttää kiusaamisen tunnusmerkistön. (Vanhemman haastattelu.)

Nuorten ja vanhempien kertomana vertaisryhmän normit ja odotukset keskittyivät yläkoulussa alakoulua vahvemmin nuorten sosiaalisiin statuksiin. Nuoret kuvasivat varsin yhtenäisesti yläkoulua hyvin hierarkkisenä sosiaalisena yhteisönä, jossa he itse olivat ”ulkopuolisia” tai ”luusereita”. Muutaman nuoren ja vanhemman kuvauksissa ”korkean statuksen” nuorilla oli erityinen valta määrillä koko luokan sosiaalisia suhteita.

...jotkut leimattiin semmosiks luusereiks, siis sen takia, jos ne hengas mun kans... (Nuoren haastattelu.)

Lapsellani kääntyi tilanne huonompaan, että siellä luokalla oli yksi erittäin vahva tyttöpersoonaa, joka hallitsi koko sitä luokan tyttöryhmää sillä lailla, että kaikki halus olla hänen kavereitaan ja hän määräili suurin piirtein, että miten siellä tehdään... (Vanhemman haastattelu.)

Koulun maailmasta vetäytyneiden nuorten suhteet koulun aikuisiin olivat pääosin myönteisiä. Nuorten kuvauksissa on kuitenkin tunnistettavissa, että opettaja oli osa sosiaalisen hierarkian syntymistä ja ylläpitämistä. Toiminnallaan opettajat joko vahvistivat nuoren hyväksymistä joukkoon tai syrjäyttämistä, esimerkiksi joko suosimalla ”lellikkejä” tai ottamalla ”silmätikkuja”.

... Jos se [opettaja] tykkäsi jostakin se kehui ylitsevuotavasti. Jos ei se tykännyt, nii sit se haukkui ylitsevuotavasti. Se oli hyvin semmoinen mustavalkoinen. (Nuoren haastattelu.)

Et kyl melkein opettajat ala-asteella melkein suosi mua, että tuntu välillä melkein ittestään pahaltakin se, et ei halunnut sitä, et on jotenkin erilainen kun muut tai mitenkään eri asemassa, mut siihen se melkein meni kun mä kuitenkin niin paljon keskustelin opettajien kanssa kaksin kesken... (Nuoren haastattelu.)

Nuorten haastatteluissa toistuivat kuvaukset koulun maailmassa koetusta yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta. Osalla nuorista ei ollut yhtään kaveria koulun maailmassa. Ikätovereiden toteuttama sosiaalinen eristäminen näkyi esimerkiksi siinä, ”ettei kukaan huomionnut” tai ”välttämätön vuorovaikutus hoidettiin, mutta sen jälkeen käännettiin selkä”. Ulkopuolisuuteen liittyi usein voimakas kokemus omasta erilaisuudesta, mikä aiheutti ”painetta normaaliuteen”. Nuoren piti ensin muuttaa itseään ja olemustaan, jotta ”sopisi porukkaan” ja pääsisi yhteisön jäseneksi. Suurin osa nuorista mainitsi yhdeksi koulun maailmas-

ta vetäytymisen syyksi koulun kielteisen tai pelottavan ilmapiirin. Ilmapiirin kuvauksiin liitettiin esimerkiksi vaikeat ihmissuhteet, koulussa koettu turvattomuus, ulkopuolelle jääminen ja tietynlaiseen ”normiin” pakottaminen.

No ihmiset yleensä ja sit ilmapiiri, et kun se oli kuitenkin niin semmosta, koska mä en oo ikin tykänny semmosest juoruilusta ja muusta sit tämmöstä siis just semmosest huonost läpistä ja semmosesta, et sitä oli paljon muutakin kun vaan muhun kohdistuvaa, et se kyl aina häiritsi mua kun kaverille tehtiin sitä ja sillee ni mua kyl häiritsi tosi paljon se ilmapiiri ja semmonen, et mua pelotti mennä kouluun sen takii. (Nuoren haastattelu.)

Useilla haastatteluista nuorista koulusta vetäytymisen taustalla oli kokemuksia kiusaamisesta ja kouluväkivallasta. Kahdelle nuorelle henkisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi joutuminen oli ollut pitkäkestoista ja jatkuvaa. Osa koulupolkukertomuksista sisälsi kuvauksia vakavista pahoinpitelyistä, joissa oli useita tekijöitä. Haastatteluissa nuoret kertoivat, miten he harjoittelivat turvallisia reittejä ja oppivat välttämään tiettyjä paikkoja tai tilanteita väkivallan uhan vuoksi sekä koulussa että koulumatkoilla. Järkyttävää nuorten ja vanhempien kuvauksissa on se, että koulun yhtenä ratkaisuna väkivallan kohteeksi joutuneiden nuorten koulupäivä lopetettiin aikaisemmin, jotta he pääsisivät turvallisesti koulusta kotiin. Kiusaaminen ja väkivalta aiheuttivat arvottomuuden kokemuksia, elämänhalun menettämistä ja itsetuhoisuutta. Yksi nuorista sanallisti haastattelussaan, ettei hän olisi ollut itsetuhoinen, eikä tarvinnut psykiatrista hoitoa, jos hän ei olisi joutunut jatkuvan väkivallan kohteeksi koulun maailmassa.

Yks pikkunen se sano kerran yhes, olikohan se joulujuhla, kun jos sul liikkuu suu tai joku, ni aina saat nyrkistä. Joo aina kun mul liikku joku

kasvot jotenkin ni se lyö nyrkillä ja se löi koko ajan aina kun pikkusenkin silmät räpsähti ni nyrkillä. Opettaja oli toisella puolella eikä muka nähny. [Nuoren haastattelu]

Kun nuori vetäytyi koulun maailmasta, ei nuoren näkökulmasta kodin ja koulun maailmojen välillä lopulta ollut suhdetta ja liikkuminen näiden kahden maailman välillä loppui. Kuitenkin samat nuoret viettivät vapaa-ajalla aikaa vertaisten kanssa ja osa nuorista harrasti aktiivisesti. Nuorten ja vanhempien kuvauksissa kodin ja vapaa-ajan maailmojen välillä oli paljon toimivia suhteita ja nuoren liikkuminen maailmojen välillä oli sujuvaa. Aineistossa on kuitenkin tunnistettavissa huolestuttava trendi, jossa koulun poissaolojen lisääntyessä myös kodin ja vapaa-ajan maailmojen välillä liikkuminen alkoi vähetä.

Kodin maailmaan eristäytyminen

Sitten kun mä itte katson niitä luokkakuvia tai niinku kuvia jälkeenpäin, niin sitten niissä luokkakuvissa on aina niinku se ryhmä ja sitten se on semmonen niinku yhden oppilaan menevä väli ja sitten on lapseni. Että hän niistä kuvista päätellen, hän on siitä vähän erillään. (Vanhemman haastattelu.)

Kolme nuorista *eristäytyi kodin maailmaan*, mitä edelsi vetäytyminen koulun maailmasta. Kaksi heistä oli alkanut vetäytymään koulusta jo varhaisessa vaiheessa alakoulussa, ja yhden tilanne kärjistyi yläkouluun siirtymisen jälkeen. Kaikki ryhmän nuoret olivat kokeneet koulussa syrjintää ja kiusaamista. Erityisesti vanhempien kuvauksista välittyi nuoren voimakas kokemus omasta erilaisuudesta ja ulkopuolisuudesta.

... et lapsellani ei ollu yhtään kaveria siellä, et kaikki oli outoja naamoja ja sitten siinä oli niinku kiusaamista heti alkuun ihan niinku semmost sanallistakin kuulemma ja itse asias en tiedä mitä

muuta, olisiko siel sit fyysistäkin, et sitä mä en tiedä, koska lapseni ei suostu tänä päivänäkään puhumaan siitä asiasta minkä takii hän jätti menemättä enää kouluun, siis hän vaan yksinkertaisesti jäi kotiin. (Vanhemman haastattelu.)

Kodin maailmaan eristäytyneiden nuorten kuvaukset koulun vertaisuhteista ja ilmapiiristä olivat osin samanlaisia kuin koulun maailmasta vetäytyneillä, vaikkakin niukempia. Lisäksi ryhmän nuorten ja vanhempien kuvauksissa korostui eräänlainen koulun maailman kaottisuus ja siihen liittyvä kuormittuneisuus. Kuormittumista koulussa aiheuttivat meluisuus, päivien ennakoimattomuus, luokattomuus, odottamattomat tilanteet koulussa, tutuista rutiineista poikkeaminen ja lapsen vaikeudet keskittyä opiskeluun hälyisässä koulussa sekä riittämättömän tuki opiskeluun, siirtymiin ja arjen toimintoihin liittyen. Suhteet koulun aikuisiin vaikuttivat nuorten kuvaamina pääosin neutraaleilta. Vanhempien kuvauksissa korostui koulun aikuisten tarjoaman tuen riittämättömyys suhteessa oman lapsen tarpeisiin pärjätä koulun maailmassa.

Oma pää ei vaan kestä olla isojen ihmismäärien kanssa. Et ei pysty keskittymään tai ajattelemaan kunnolla tai oleen mukavasti (huokaisee). (Nuoren haastattelu.)

Vanhemp: Niin hän vaan sano, et hän ei aio sinne enää mennä ja piste. Se oli ihan ehdoton, eikä hän menny ei siis vaikka mitä yritettiin neuvotella ja koulun kanssakin.

Haastattelij: Mikä sun mielikuva on siitä, et mitä siinä tapahtu? Mitkä ne asiat oli, että hän pääty tämmöseen ratkaisuun?

Vanhemp: No siis mun mielest hän koki, että hän ei kuulu niinku joukkoon ja sit hän sano itte, et hän ei pysty siellä keskittyy ollenkaan, et se hälinä on niin kovaa siellä tunneilla, et siis hän yksinkertaisesti ei pysty opiskelemaan.

Vanhempien kuvauksissa kotiin eristäytymistä edelsi välttelyn kierre. Ensin välttely liittyi

tiettyihin tilanteisiin koulussa. Nuoren jäätyä pois koulusta, välttely laajeni myös vapaa-ajan maailmoihin ja johti lopulta kodin maailmaan eristäytymiseen. Haastatteluote sivulla 6 kuvaa kielteistä kierrettä, kun nuoren koulusta poisjääminen vahvisti kotiin eristäytymistä. Nuoria pelotti koulun maailman kohtaaminen kodin ulkopuolella ja liikkuminen kodin ulkopuolella muuttui mahdottomaksi.

Kaikilla kodin maailmaan eristäytyneillä nuorilla koulun tukitoimet olivat vähäisiä tai niitä ei ollut lainkaan. Kahden kohdalla koulu teki perheestä ainoastaan lastensuojeluilmoituksen. Tilannetta edelsi kummallakin viikkojen poissaolo, johon ei koulun taholta reagoitu, esimerkiksi selvittämällä tilannetta nuoren ja vanhempien kanssa.

Haastattelij: Miten koulusta reagoitiin siihen kotiin jäämiseen?

Vanhemp: No ei pitkään aikaan yhtään mitenkään.

Haastattelij: Muistatko yhtään, että kauanko meni ennen kun he reagoi?

Vanhemp: No siin, millonkas se nyt siirrytään kesäaikaan, niin sillon hän jäi pois ja sitten ihan siinä lukukauden lopussa, että kyllä siinä ainakin viikkoja meni.

Haastattelij: Joo.

Vanhemp: Niin sitten lukukauden lopussa niinku soitettiin ja sanottiin että... Kysyttiin, että miksi se ei oo tullu, ja että oonko mä tietonen, että jos ei se tule, niin heidän täytyy tehdä lastensuojeluilmoitus.

Vertaisten ja vapaa-ajan maailma työntö- ja vetovoimana

Musta tuntui, et ala-asteella varsinkin, viimeisillä luokilla, ja kyllä vielä yläasteellakin sut määritteli se, et miten sä käyttäydyt. Jos sä häiriköit, sit sä oot sellainen kova. Ja kukaan ei kiinnitä suhun mitään huomiota, jos vaan oot ja teet tehtäviä. Mut yläasteella se oli ehkä just sitä et purki omat jutut siihen. Sit alkoi vähän enemmän ajattelemaan sitä, miten mut nähdään. Jos mä oon siellä koulun käytävillä yksin, nii sit mä en oo mitään. Mut jos mä vähän häiriköin, niin mut huomioidaan. (Nuoren haastattelu.)

Kolmen nuoren kuvauksissa korostui vertaisten vahva merkitys maailmojen suhteissa ja siirtymissä niiden välillä. Näillä nuorilla haasteita oli nähtävissä jo alakoulusta lähtien, mutta kaikilla tilanne kärjistyi yläkoulun aikana. Koulun maailmassa koetut paineet liittyivät yhtäältä koulussa koettuun yksinäisyyteen ja ulkopuolisuuteen ja toisaalta rajojen kokeiluun ja kapinointiin vertaisten kanssa. Nuorten kuvaukset yläkoulun maailmasta liittyen koulun hierarkkisuuteen ja ilmapiiriin olivat hyvin samankaltaisia kuin koulun maailmasta vetäytyvillä nuorilla.

Se elämäntilanne oli muutenkin niin hirveet. Must tuntu, et joka päivä oli ihan niin kamalaa tai niinhän se olikin sillon. Ja sit koulussa se oli viel pahempi, kun, jos meni sinne harvoin, ni sitten aina sai kuulla vaan jotain ihme huuteluita tai, et ihmiset siel käytti tosi ihan hirveet kielenkäyttö, et jotain halventavii sanoi saatto vaan huudella jollekin ihan tost vaan ja kaikkee tälläst. (Nuoren haastattelu.)

Nuoret löysivät oman ryhmänsä toisista ”samassa tilanteessa” olevista nuorista koulun sisältä ja ulkopuolelta. Suhteet koulun aikuisiin olivat nuorten kuvauksissa konfliktiherkkiä. Vertaisista saatiin tukea vastustaa ja kapinoida koulun maailmassa. Kouluun meneminen tai sieltä pois jääminen vaikutti riippuvan erityisesti muiden samassa tilanteessa olevien valinnoista. Kun koulusta jäätiin yhdessä pois, aikaa vietettiin esimerkiksi ostareilla. Vertaisista löytyi sekä vetovoimaa kouluun että työntövoimaa pois koulusta.

... mä olin sit kavereiden kaa, jotka ei myöskään ollu koulussa. Ja sit se oli vaan koko ajan sitä alkoholin juomista, eikä... Se alko sillee, ei hirveen pienist määristä, mut sit se lähti vaan voimistuu koko ajan, et sitte mä join tosi monta kertaa viikossa ja ainoo oli se humalanhakusuu, että sai jotain muuta ajateltavaa. (Nuoren haastattelu.)

Kaikilla ryhmän nuorilla oli runsaasti tukitoimia ja interventioita koulussa opettajien ja

opiskeluhuollon työntekijöiden toteuttamina. Koulun palveluiden lisäksi lastensuojelun rooli oli vahva. Yksi nuorista oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle kodin maailman riitojen, nuoren päihteiden käytön ja kouluongelmien vuoksi. Vaikka kaikilla nuorilla oli paljon tukitoimia ja palveluita, niissä ei kuitenkaan huomioitu vertaissuhteiden merkitystä. Nuorten kertomana palveluissa jopa aktiivisesti rajattiin vertaissuhteet käsittelyn ulkopuolelle.

Vertaisten ja vapaa-ajan maailmaan voimakkaasti kiinnittyvillä nuorilla oli paljon paineita ja konflikteja kaikissa maailmoissaan ja maailmojen välisiä suhteita ja siirtymiä kuvaa tietynlainen konfliktiherkkyys ja jännitteisyys. Koulun ja vertaisten maailman välille vaikutti syntyvän riippuvuusuhde, jossa kouluun meneminen tai sieltä pois jääminen riippui omien valintojen lisäksi vertaisten valinnoista.

Ulossulkeminen koulun maailmassa

Mut poistettiin koulusta kesken päivää aina välillä. Ja sit mun kouluun tulo ja koulust lähtöajat muutettiin silleen, et mä en oo muiden oppilaiden kaa samaan aikaan. Ne vaati sitä ne muut. (Nuoren haastattelu.)

Neljällä nuorella oli lyhyempiä tai pidempiä jaksoja, jolloin heidät oli suljettu ulos koulun maailman vertaisryhmistä tai koulusta kokonaan. Koulun maailman sisäinen ulossulkeminen ja koulun maailmasta poissulkeminen ilmenivät vertaisryhmästä eristämisenä, koulupäivän keskeyttämisenä, lyhennettynä koulupäivänä sekä lyhyempinä tai pidempinä jaksoina, jolloin koulun aloitteesta nuori ei saanut tulla kouluun. Nuorten ja vanhempien kuvauksissa nuoren kerrottiin esimerkiksi ”saaneen potkut koulusta”, ”heitetyn koulusta ulos” tai ”saaneen porttikiellon kouluun”. Syinä oli vaikeasti hallittavaa käyttäytymistä ja siihen liittyvää toisten uhkaamista ja satuttamista,

mistä oli seurannut kiinnipitotilanteita ja kurinpidollisia toimia. Haasteita koulunkäynnissä oli ilmennyt koko koulupolun ajan koulun aloittamisesta lähtien. Kaikki ryhmän nuoret opiskelivat pienryhmissä. Takana heillä oli useita siirtymiä ryhmästä tai koulusta toiseen.

Kolme nuorista selitti aggressiivista käyttäytymistään itsensä puolustamisella ja kertoivat muiden provosoineen heitä. Myös vanhemmat kertoivat oman lapsen olleen toisten lasten provosoinnin kohteena ja joutuneen koulussa eräänlaisen ”syntipukin” rooliin. Vanhemmat kokivat lapsensa leimaantuneen ja joutuneen myös perusteetta syytetyksi, kun tapahtuneita tilanteita ei selvitetty kunnolla. Toisaalta yksi nuorista kertoi, ettei muiden satuttamiseen tarvittu erityistä syytä: väärällä tavalla katsominen riitti.

Ja se kaava oli se sama, että saadaan lapseni hiiltymään ja sitte mennään nurkan taakse kattomaan, ku se raivoo. Ja tota opettaja näki yleensä näistä asioista, ehti paikalle siinä vaiheessa, kun se raivoamisvaihe oli jo oikein kunnolla päällä. Kun ei niitä syitä selvitelty ja sitä tilannetta ihan pohjia myöten, niin me annoimme kyllä siitä vinkkiä, mutta ei se edennyt sitten. (Vanhemman haastattelu.)

Toisin kuin muut haastatellut nuoret, tämän ryhmän nuoret kuvasivat vähemmän koulun sosiaalista yhteisöä. Suhteet vertaisiin olivat vaikeita. Kavereita heillä oli vähän tai ei ollenkaan. Nuoret kertoivat tulleensa itsekin kiusatuiksi ja olleensa väkivallan kohteita.

En niinkään haastanut luokkatovereita, vaan olin kiusattu ja totesin että kiusaan takaisin. Se oli mun osalta enemmän fyysistä kuin henkistä kiusaamista. Ja sitten ne perheongelmat alkoi vaikuttamaan asiaan tosi paljon ja... Lopulta mä aloin haastamaan sitten opettajaa ja yrittää käännäytää niitä muita jotka oli mun kanssa siellä erityisluokalla, nii... ne oli kuitenkin suht paljon sellaisia kavereita, että niiden kanssa ei tullut niin paljon riideltyä. Yritin niitäkin alkaa käännäytää opettajaa vastaan... (Nuoren haastattelu.)

Nuorten suhteita koulun aikuisiin leimasi eräänlainen ristiriitaisuus, mustavalkoisuus ja aikuisten jakaminen niihin, joista pidettiin ja niihin, joita ei voitu sietää. Vaikeat yhteistyösuhteet opettajiin kärjistivät tilanteita ja hyvät suhteet kannattelivat. Nuoren omin sanoin, joko ”puhuttiin samaa kieltä” tai ”taisteltiin vastaan”. Kiinnostavaa on opettajan suuri myönteinen merkitys näille nuorille, kun henkilökemiat olivat kohdallaan. Näille nuorille opettaja toimi parhaimmillaan maailmojen yhdistäjänä ja merkittävänä tukena. Hyvin tiivis yhteistyö opettajien ja nuorten huoltajien välillä sai kiitosta nuorilta ja vanhemmilta. Eräs nuori kuvasi, kuinka ”maikka tyyliin tuli himaan asti kertomaan asiat”.

Opettajilta aika paljon semmoista henkistä tukea. En mä nyt noista koulupsykologeista ja rehtoreista ja kuraattoreista ja mitä lienee löytyykin, en mä nyt niistä, et ois tullut jotain massiivist tukea. (Nuoren haastattelu.)

Vanhempi A: No sitte ensimmäisestä kolmanteen luokkaan niin koulun ja mejän välinen keskustelu oli tiivistä, hyvää ja jatkuvaa ja siihe...

Vanhempi B: Lapseni piti tästä [opettajan nimi poistettu] kans itseki.

Vanhempi A: Joo ja siihen vaikutti paljon se, että [opettajan nimi poistettu] oli jotenkin lapseni mieleen opettajana. Mut toisaalta myöskin [opettajan nimi poistettu] asu naapuritalossa siinä ja me tavattiin niinku - jollei päivittäin, niin ihan koko ajan.

Opettajan tavalla olla auktoriteetti oli suuri merkitys. Nuoret kritisoivat yhtäältä opettajia, jotka olivat liian tiukkoja ja toisaalta opettajia, jotka eivät pystyneet pitämään nuoria hallinnassaan. Liian tiukkoja rajoja kritisoitiin, mutta toisaalta kritiikin kohteena oli myös aikuisten periksi antaminen.

Mua ei pystytty pitää sellaisessa luokassa, missä mä pääsin... Tai mua ei voitu pitää niin kontrollissa, et mä en pääsisi ihan totaalisesti haastaa opettajaa ja muita oppilaita koko ajan. (Nuoren haastattelu.)

Tämän ryhmän nuorille oli koulussa järjestetty paljon erilaisia tukitoimia ja interventioita. Myös opiskeluhuolto ja lastensuojelu tulivat varhaisessa vaiheessa tiiviisti mukaan nuorten asioihin. Kahdella nuorella oli jakso sijoituksessa kodin ulkopuolella. Vaikka koulun maailmassa oli järjestetty tukea ja interventioita, näiden tarkempi tarkastelu osoittaa osin niiden ongelmallisuuden. Tukitoimet ja interventiot vaikuttivat hyvin suunnitelmattomilta. Yleensä niihin sisältyi erilaisia hallitsemattomilta vaikuttavia siirymiä pois luokasta, toiseen ryhmään tai toiseen kouluun. Lisäksi interventioissa oli rankaiseviksi koettuja elementtejä, joissa korostuivat pikemminkin ympäristön tarpeet kuin nuoren tukeminen.

Näillä nuorilla oli myös kodin ja vapaa-ajan maailmoissa runsaasti vaikeita konflikteja esimerkiksi nuoren ”raivareitten” takia. Vertaisten ja vapaa-ajan maailmojen suhteet olivat koulun maailman tavoin ristiriitaisia. Kaverisuhteiden muodostaminen ja ylläpitäminen oli nuorille vaikeaa. Muutamalla nuorista oli vapaa-ajalla harrastuksia, mutta ne eivät olleet kovin pitkäaikaisia johtuen niissä esiintyneistä haasteista. Toisaalta vapaa-ajan lähiyhteisöissä oli myös onnistumisia, esimerkiksi seurakunnan toimintaan osallistuminen.

...lapseltani on puuttunu kaveri koko elämän ajan. Hän on kokenu, että hänellä ei oo kavereita, joka taas mejän mielestä osittain johtuu siitä, että niit kavereit on vaikee saada, kun yrittää sen keskinäisen kaverisuhteen perustaa näille hurjille saduille ja tyhjän päälle. Ja kun kaveri sit, niinsanottu kaveri, niinku tajuaa ja ymmärtää, että toi on nyt ihan puppua eikä lähe mukaan siihen, niin sitte se brakaa siihen, se niinkun murtuu siihen. Ja sitte lapseni kaikessa olemises, tekemisessä, pelaamisessa niin on ne omat säännöt. Niitä yritetään rakentaa. Et hommia pelataan hänen säännöillensä. Ja tuota vielä kaiken lisäksi niinku joustavilla säännöillä, et ne muuttuu matkan varrella sopiviks. (Vanhemman haastattelu.)

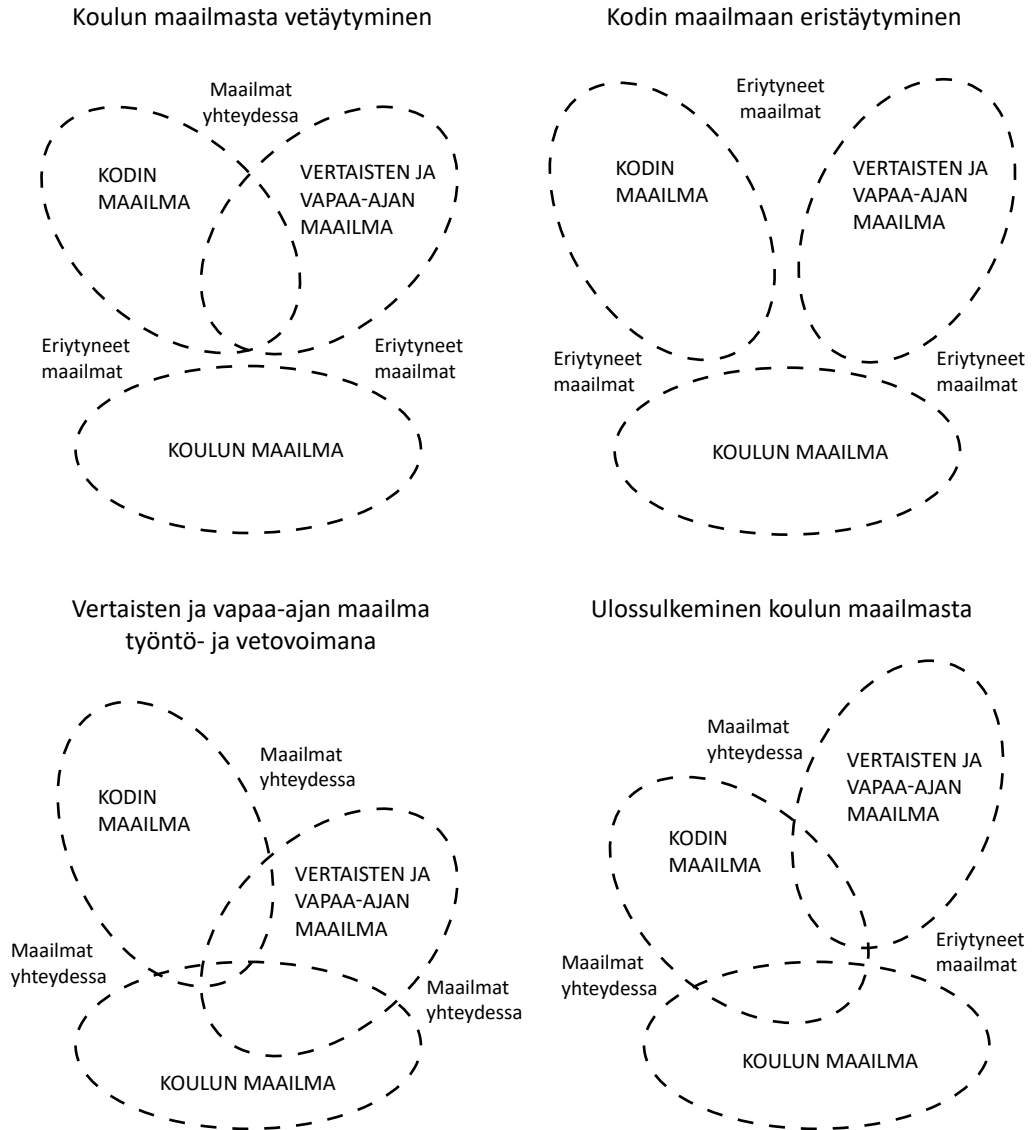
Mallit maailmojen välisistä suhteista

Kuviossa 2 on kuvattuna neljä mallia maailmojen dynamiikasta tilanteissa, joissa nuorten koulunkäynti oli kriisiytynyt ja lähes kaikilta osanottajista keskeytynyt lyhyemmäksi tai pidemmäksi aikaa. Kuvio havainnollistaa maailmojen suhteita niiden väliseen yhteyteen tai erillisyyteen liittyen. Maailmojen yhteydellä tarkoitamme tilannetta, jossa nuori itse oli suorassa kontaktissa maailmaan. Maailmojen erillisyydellä tarkoitamme tilannetta, jossa nuorella ei ollut kontaktia kyseiseen maailmaan, eikä hän liikkunut näiden maailmojen välillä.

Mallit ovat muodostettu nuorten näkökulmasta. Esitetyt mallit eivät ole staattisia, vaan ne muuttuvat ajassa. Ajallisesti kuvion 2 mallit kuvaavat koulupolkukertomuksissa aikaa juuri ennen sairaalaopetusjakson alkamista.

Koulun maailmasta vetäytyneillä nuorilla ja kodin maailmaan eristäytyneillä nuorilla kodin ja koulun välillä ei lopulta ollut suhdetta. Maailmat olivat täysin erillään toisistaan. Kuitenkin koulun maailmasta vetäytyneillä nuorilla oli vertaisten ja vapaa-ajan maailmoissaan toimivia suhteita ja sujuvia siirtymiä. Kotiin eristäytyneillä nuorilla myös nämä maailmat olivat eriytyneet toisistaan, eikä kodin maailman ja muiden maailmojen välillä ollut liikettä.

Vertaisten ja vapaa-ajan maailmaan vahvasti liittyneillä nuorilla kaikki maailmat olivat yhteydessä toisiinsa. Maailmojen suhteita ja niiden välillä liikkumista leimasi kuitenkin eräänlainen konfliktierkkyyys ja jännitteisyys. Vertaisilla oli korostunut merkitys koulun maailmaan kiinnittymisessä tai sieltä vieraantumisessa. Koulun maailmassa ulosuljettujen nuorten kohdalla maailmojen suhteita leimasi ristiriitaisuus. Suhteet joko toimivat tai olivat riitaisia. Näiden nuorten siirtymät maailmojensa välillä olivat jännitteisiä ja konfliktierkkiä. Harrastusten merkitys pai-

Kuvio 2. Neljä mallia nuorten maailmojen suhteista koulunkäynnin keskeytyessä.

nottui vertaisten ja vapaa-ajan maailmassa. Ystävyys-suhteita oli vaikea luoda sekä koulussa että vapaa-ajalla.

Vaikka maailmojen suhteiden malleissa on eroavaisuuksia, nuoria myös yhdistivät monet tekijät. Kaikki nuoret olivat kokeneet koulun maailmassa yksinäisyyttä, ulkopuolisuuutta, syrjintää, kiusaamista ja/tai kouluväkivaltaa.

Suurin osa nuorista ja vanhemmista kuvasi koulun sosiaalisen yhteisön vaikeita ihmissuhteita, kielteistä ilmapiiriä ja erityisesti yläkoulun hierarkkisuuutta. Selkeä havainto tämän aineiston perusteella se on, että koulun maailman vertaisryhmän ongelmat usein syntyivät tai kärjistyivät yläkouluun siirryttäessä. Yksi mahdollinen tulkinta maailmojen

dynamiikkaa tarkastelevan linssin valossa on se, että alakoulussa kodin ja koulun maailmat olivat tiiviimmin yhteydessä toisiinsa, kun taas yläkoulussa kodin ja koulun maailmat etäännyivät toisistaan. Esimerkiksi useampi nuori kuvasi, kuinka alakoulussa vanhemmat olivat useammin aktiivisessa roolissa ratkomaan koulun maailman paineita ja kiusaamistilanteita yhdessä koulun henkilöstön kanssa.

Haastattelija: Haluatko kertoa jonkun esimerkin, et miten siellä koulussa puututtiin ala-asteella ja miten ylä-asteella?

Nuori: No ala-asteella otettiin heti vanhempiin yhteyttä ja otettiin heti vanhemmat ja lapset yhdessä pui sitä asiaa. Ja mietittiin, miksi näin on tapahtunut. Ja otettiin heti kontakti vanhempiin. Ja yläasteella sit taas ni se oli vaan semmoinen että sanottiin vaan et ei saa tehdä näin ja ei oikeastaan mihinkään laitettu kotiin viestiä ja tai... Lähinnä vaan Wilmaan laitettiin ja sitä ei kumminkaan puolet seuraa

Yhteistä nuorten ja vanhempien kuvauksissa oli aikuisten yleinen keinottomuus puuttua nuoren koulun maailmassa ilmenevään syrjintään, kiusaamiseen ja väkivaltaan. Nuorten ja vanhempien mukaan opettajat yrittivät puuttua kiusaamiseen, mutta tilanne jatkui tai paheni yrityksistä huolimatta. Koulussa esimerkiksi pidettiin selvittelyitä, joissa näennäisesti sovittiin ja pyydettiin anteeksi, mutta tilanne jatkui ennallaan tai paheni. Pahimmillaan nämä selvittelytilanteet olivat olleet uhrin näkökulmasta epäreiluja. Nuorten ja vanhempien kuvauksista syntyy vaikutelma, ettei koulun aikuisilla vaikuttanut olevan riittävästi keinoja tukea nuorten välisiä myönteisiä suhteita ja puuttua kielteisiin ryhmäilmiöihin. Aikuisten puuttumisesta hankaloitti myös se, että kiusaaminen ja väkivalta syntyivät ja ilmenivät paljon koulun maailmaa laajemmassa maailmojen systeemissä. Ilmiö kietoutui osaksi kodin ja vapaa-ajan maailmoita, esimerkiksi digitaalista maailmaa. Siten vaikeisiin konflikteihin puuttumiseen

tarvitaan koulun sisäistä kehittämistä laajempaa yhteistoimintaa.

Siel oli näitä, et pyydettiin molemmat oppilaat jotka oli olleet tilanteessa, mahdollisii sivustanäkijöitä, kavereita joita sattui ole tilanteessa, niit pyydettiin keskusteluun. Siellä puhuttiin asiat läpi ja pyydettiin anteeksi, mut viikko myöhemmin kiusaaminen jatkui. Et siel ei ollut mitään, millä se olisi saatu loppuun. (Nuoren haastattelu.)

Yhdistävää haastateltavien kuvauksissa oli se, että nuoren kouluakäymättömyys tai koulusta ulossulkeminen alkoi rajoittamaan koko perhettä, esimerkiksi koulutehtäviä tehtiin vanhemman kanssa iltaisin ja viikonloppuisin. Lisäksi vanhempien työtilanne kuormittui, kun he joutuivat keskeyttämään työpäivänsä hakiessaan lapsensa kotiin kesken päivän tai jäämään pois työstä kokonaan. Erityisen ongelmallisena näyttäytyi vanhempien roolin muuttuminen opettajiksi. Osalla nuorista ja vanhemmista oli kokemus, ettei koulusta oltu koskaan vapaalla, mikä pahensi sekä nuorten että vanhempien kuormitusta entisestään.

Kun muut kävi koulussa, oli sen ajan sairaana ja kun muut piti hauskaa, joutui tekemään niitä koulutehtäviä, että pysy mukana. (Nuoren haastattelu.)

... just niitä konfliktitilanteita on ollu, että se ei o lähteny kouluun. Että et semmoset ne aamut, aamut sitte, ku on menny herättämään sitä ihan, ihan niinku kotona, niin on nähny, et se ei sieltä sängystä nouse, nii [naurahtaa] siinä on tullu konfliktitilanteita mejän vanhempien kanssa kyllä, kyllä tota että. On yritetty sitte mitä ihmeellisimpiä keinoja, houkutusta ja, (naurahtaa) ja väkisin ja miten saada sitte kouluun... (Vanhemman haastattelu.)

Nuorten ryhmiä erotti koulun maailmassa tarjotut tukitoimet ja toteutetut interventiot ennen siirtymistä lastensuojelun tai erikoissairaanhoidon asiakkaiksi. Nuoren reagoiessa koulun maailman paineisiin niin sanotulla sisäänpäin kääntyneellä oireilulla, eli koulun maailmasta vetäytymällä tai

kodin maailmaan eristäytymällä, koulun tukitoimia ja interventioita oli vähän tai ei lainkaan. Vasta tilanteen kärjistyttyä hyvin haasteellisiksi tilanteeseen tartuttiin siirtämällä lapsi tai nuori erikoissairaanhoidon ja/ tai lastensuojelun asiakkaaksi. Kun nuori oireili ulospäin kapinoimalla, rajoja rikkomalla tai väkivallalla, interventioita oli koulussa paljon. Ongelmallista kuitenkin on, että ne vaikuttivat paikoin hallitsemattomilta ja sisälsivät rankaiseviksi ja pakottaviksi koettuja elementtejä. (Ks. Ruutu 2019.)

Reagointi nuorten vaikeaan tilanteeseen koulussa näyttäytyy koulupolkukertomusten valossa hyvin yksilökeskeiseltä, mikä lopulta konkretisoituu kehityskulukuksi erikoissairaanhoidon potilaaksi. Valotamme yksilökeskeisiä kehityskulukuja kolmen aineistosta tiivistetyn esimerkin avulla. Ensimmäisessä esimerkissä nuori koki koulun maailmassa pitkäkestoista yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta, minkä takia hän pelkäsi mennä kouluun. Kouluakäymättömyyden pitkittyttyä nuori siirrettiin psykiatrian palveluihin, joissa nuoren tilanne nimettiin ahdistuneisuushäiriöksi tai sosiaalisiksi peloiksi. Toisessa esimerkissä koulun maailma näyttäytyi nuorelle ja vanhemmalle kaoottisena ja meluisana, jolloin tukemisen fokus siirtyi nuoren aistiherkkyyteen, ei oppimisympäristön selkeyttämiseen ja rauhoittamiseen. Kolmas esimerkki liittyy kiusaamiseen ja kouluväkivaltaan. Nuoren arjen vertaisryhmissä koettuun kiusaamiseen ja väkivaltaan ei onnistuttu puuttumaan ryhmiä ja yhteisöjä koskevana ilmiönä, vaan tekijät ja uhrin siirrettiin psykiatrian asiakkaiksi, jolloin hoidon keskiössä olivat yksilön itsetuhoisuus, masennus tai käytöshäiriö.

Erityisen huolestuttavaa on, ettei nuoren ja vanhempien kuvauksissa koulun ja vapaa-ajan vertaisryhmissä ilmeneviin sosiaalisiin ongelmiin pyritty aktiivisesti vaikuttamaan. Esimerkiksi nuorten kuvauksissa on tunnistettavissa, kuinka vertaissuhteita ja niiden

käsittelyä pikemminkin rajattiin palveluista sen sijaan, että ne olisi otettu aktiivisen työskentelyn kohteeksi. Lisäksi sekä koulun palveluihin että monitoimijaiseen yhteistyöhön liittyi sekä nuoren että vanhemman näkökulmasta paljon epäoikeudenmukaiseksi koettua vallankäyttöä, ristiriitoja ja riitaisuutta, mikä vaatii jatkossa tarkempaa tarkastelua.

Haastattelija: Miten se aikuisten porukka sun mielest tuki sua ja toisiaan?

Nuori: No toisiaan ne ei kyllä tukenut ollenkaan, että kaikki vaan riiteli koko ajan, aikuiset oli tosi eri mieltä asioista, että en mä tiää oikein.

Koulupolkukertomusten ajallisessa jatkumossa analysoimme kehityskulukuja ennen sairaalaopetuksen alkamista. Kaikilla haastatteluihin osallistuneilla nuorilla koulunkäynti käynnistyi ja vakiintui erikoissairaanhoidon ja sairaalaopetuksen yhteisellä tuella. Näyttääkin siltä, että sairaalaopetuksella yhdessä lasten- ja nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon kanssa on erityistä vaikutusta juuri maailmojen yhdistämisen näkökulmasta ja kokonaisvaltaisesta otteesta nuoren ja hänen perheensä tilanteeseen. Vuonna 2019 toteutetun seurannan perusteella haastatteluihin osallistuneet tavoitetut nuoret olivat päässeet kiinni koulutukseen ja työelämään peruskoulussa ilmenneiden hankalien vaiheiden jälkeen.

Pohdinta

Artikkelissa tarkastelimme nuorten maailmojen yhteyttä ja erillisyyttä sekä nuorten liikkumista näiden maailmojen välillä koettelevissa koulutilanteissa. Tuloksena syntyi nuorten maailmojen suhteiden kuvaukset liittyen koulussa koettuihin paineisiin ja neljä mallia maailmojen dynamiikasta. Artikkelimme täydentää osaltaan nuorten kouluakäymättömyyteen ja koulusta ulos-

sulkemiseen liittyvää keskustelua laajentaen tarkastelun yksittäisistä nuorista kontekstuaalisesti eri maailmojen välisiin suhteisiin. Yksittäisten nuorten kouluun kiinnittymisen tarkastelun sijaan huomiomme on maailmojen yhteyksissä ja erillisyydessä suhteessa koulun maailmaan kiinnittymiseen tai siitä vieraantumiseen.

Nuoren monien maailmojen näkökulma laajentaa tarkastelun yksilöistä kasvuyhteisöjen dynamiikkaan tuoden esille maailmojen suhteissa piileviä voimavaroja, mahdollisuuksia ja kasvua vaarantavia tekijöitä. Esimerkiksi koulun maailmasta vetäytyneillä nuorilla ei ollut juuri koulun maailmaan kohdistuvia tukitoimia tai interventioita, vaikka nuoren paineet vaikuttivat ilmenevän juuri koulun maailmassa. Näiden nuorten kohdalla olisikin tärkeää oppia kodin ja vapaa-ajan maailman toimivista suhteista ja sujuvista siirtymistä palveluja kohdentaessa ja kehittäessä. Vertaisten maailmaan voimakkaasti kiinnittyneillä nuorilla tukitoimia olisi tarkoituksenmukaista kohdistaa yhtäältä vertaissuhteiden myönteisten ilmiöiden vahvistamiseen ja toisaalta puuttua vahingollisiin ilmiöihin. Maailmojen systeminen tarkastelu mallinnuksineen tarjoaisi oivallisen välineen voimavarojen, potentiaalın ja riskien aktiiviseen työstämiseen yhdessä nuorten kanssa.

Kaikkiaan tukitoimet nuorten ja vanhempien kuvausten valossa näyttäytyivät enemmänkin lohkovilta kuin maailmoja yhdistäviltä. Nuorten ja vanhempien kuvauksissa toistuu huolestuttava ilmiö: palveluilla helpotetaan ja hoidetaan yksilön oireita, mutta eri maailmoissa ilmeneviä paineita ja ongelmia ei aktiivisesti pyritä tai pystytään ratkomaan. On perusteltua kysyä, olisiko lähes koko peruskoulun ajan ikätovereidensa sosiaalisesti eristämä nuori tarvinnut psykiatrasta hoitoa ilman kasvua vahingoittavaa yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta koulun maailmassa. Palveluiden tarkempi tarkastelu suhteessa maailmojen

dynamiikkaan on tulevaisuudessa kiinnostava jatkotutkimuksen aihe.

Lapsen ja nuoren kasvuyhteisöjen hyvin toimivat rakenteet, prosessit ja suhteet tukevat lapsen ja nuoren kehitystä ja hyvinvointia, kun taas huonosti toimivat rakenteet ja suhteet vaarantavat kehityksen ja sosiaalistumisen (Bronfenbrenner, 1979). Kun tarkastelun keskiöön otetaan nuoren oireilun sijaan eri maailmojen suhteet, muuttuu ymmärryksemme, sanoituksemme ja käytäntömme. Tällainen systeminen tarkastelu on tulevaisuudessa välttämätöntä, sillä mikään määrä yksilöön kohdistuvia palveluita ei ratkaise sosiaalisissa yhteisöissä ilmeneviä haasteita ja ryhmien murhenäytelmiä. Tulevaisuudessa tarvitaan enemmän maailmoja yhdistäviä tukitoimia. Esimerkiksi Icehearts-kasvattajat liikkuvat lapsen tai nuoren eri maailmoissa, tärkeimpinä koti, koulu ja vapaa-ajan maailmat (Appelqvist-Schmidlechner & Kekkonen, 2020.) Vastaavasti Aseman lasten ry:n K-0-toiminnassa ja Pasila-työssä työskennellään rakenteiden välissä pitkäjänteisesti maailmoja yhdistävällä ja dialogisella otteella rinnalla kulkien ja kohdaten (Saarholm & Turkka 2023, 43–45).

Artikkeliin liittyy useita rajoituksia. Aineisto on kerätty koulukokemuksista, vaikka osallistujat kuvaavatkin haastatteluissa elämäänsä paljon laajemmin. Kovin systemaattisesti ei tämän aineiston perusteella kuitenkaan pysty eri maailmoja tarkastelemaan vaan painotus on ollut koulun maailmassa. Aineisto ei mahdollista esimerkiksi siirtymien sosioekonomisten, sosiokulttuuristen tai kielellisten esteiden tarkastelua (vrt. Phelan, Davidson & Yu 1998, 10–14). Jatkossa kokonaiskuvaa täydentäisivät koulun henkilöstön ja vapaa-ajan toimijoiden haastattelut. Tulevaisuudessa olisikin tärkeää kerätä aineistoa, joka mahdollistaisi vielä laajemman tarkastelun eri osapuolten näkökulmasta. Mallin laajentaminen uusilla maailmoilla ja tarkasteleminen toimintajär-

jestelminä tarjoaa myös kiinnostavan lähtökohdan jatkotutkimukselle (Engeström ym. 2022, 6).

Koimme tarpeelliseksi nostaa tässä artikkelissa esiin kehityskulkuja koulunkäynnin keskeytymiseen. Emme artikkelillamme syytä kouluja. Haluamme tuoda esille, kuinka koulun maailmassa usein ratkotaan ongelmia, jotka ilmenevät koulun maailmassa, mutta ovat syntyneet paljon kompleksisemmassa systeemissä. Vaikka tässä artikkelissa analyysin linssi on suunnattu koulussa koettuihin paineisiin ja koulunkäynnin haasteisiin, aineistossa on runsaasti havaintoja myös muiden maailmojen paineista. Näitä ovat esimerkiksi riitaisuus ja vaikeat ihmissuhteet kodin ja vapaa-ajan maailmoissa sekä perhettä kuormittavat erilaiset stressitekijät, kuten erotilanteet, taloudelliset paineet ja vanhempien oma kuormitus ja oireilu.

Lopuksi haluamme tuoda esille huolestumme siitä, kuinka koulusta ulossulkemiseen liittyvää keskustelua ei vielä käydä Suomessa riittävästi. Ilmiö tunnustetaan, mutta sen laajuutta voi tällä hetkellä vain arvailla. Näemme, että tulevaisuudessa on välttämätöntä selvittää koulusta ulossulkemisen määriä, käytänteitä ja mekanismeja samalla tavoin kuin kouluakäymättömyyttä on selvitetty (Määttä ym. 2020). Olisi tarkasteltava esimerkiksi sitä, kuinka montaa nuorta erilaiset ulossulkemisen mekanismit arviolta koskevat.

Kuten analyysimme osoittaa, nuorten hätää ja peruskoulussa ilmeneviä haasteita ei kuitenkaan voi ratkoa enää pelkästään peruskoulun sisäisellä kehittämisellä. Nuoren oireillessa tulisi katse kääntää yksittäisistä nuorista heidän moniin maailmoihinsa ja niiden välisiin suhteisiin. Nuori saa kasvupotentiaalinsa käyttöönsä siinä määrin kuin hänen eri kasvuyhteisöjensä välillä on myönteisyyttä, luottamusta ja valtasuhteiden tasapainoa (Bronfenbrenner, 1979, 216).

Lähteet

- Abrams, Laura S. & Hyun, Anna (2009) Mapping a process of negotiated identity among incarcerated male juvenile offenders. *Youth & Society*, 41 (1), 26–52.
- Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Kekkonen, Marjatta (2020) *Icehearts on enemmän kuin urheilujoukkue. Tuloksia THL:n pitkäaikaistutkimuksesta. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2020*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brunila, Kristiina & Harni, Esko & Saarni, Antti & Ylöstalo, Hanna (2021) Terapeuttisen vallan jännitteet. Teoksessa Hanna Ylöstalo, Kristiina Brunila, Antti Saari & Esko Harni (toim.) *Terapeuttinen valta: Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 333–339.
- Daniels, Harry & Porter, Jill & Thompson, Ian (2022) What Counts as Evidence in the Understanding of School Exclusion in England? *Special Educational Needs* 7.
- Elliot, Julian G. & Place, Maurice (2017) Practitioner Review: School refusal: developments in conceptualisation and treatment since 2000. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 60 (1), 4–15.
- Engeström, Yrjö (2015) *Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental research*. 2. painos. Cambridge University Press.
- Engeström, Yrjö & Rantavuori, Pauliina & Ruutu, Piia & Tapola-Haapala, Maria (2022) The hybridisation of adolescents' worlds as a source of developmental tensions: a study of discursive manifestations of contradictions. *Educational Review*, 1–22.
- Friedli, Lynne (2009) *Mental health, resilience and inequalities – a report for WHO Europe and the Mental Health Foundation*. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/publications/2009/mental-health,-resilience-and-inequalities>. (Viitattu 20.11.2022.)
- Gosine, Kevin, & Tabi, Emmanuel (2016) Disrupting neoliberalism and bridging the multiple worlds of marginalized youth via Hip-Hop pedagogy: Contemplating possibilities. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies* 38 (5), 445–467.
- Gyllenberg, David (2019) Psykkiset häiriöt nuoruusiässä. *Duodecim* 135 (15).
- Heyne, David (2019) Developments in classification, identification, and intervention for school refusal

- and other attendance problems: introduction to the special series. *Cognitive and Behavioral Practice* 26 (1), 1–7.
- Honkasilta, Juho (2022) ADHD oireisessa koulussa – häiriön sosiokulttuurinen tarkastelu. Teoksessa Maija Lanas & Tomi Kiilakoski (toim.) *Häiriö? Näkökulmia työrauhan säröihin koulussa*. Tampere: Vastapaino, 81–106.
- Ikävälkö, Elina (2021) Toipumisorientaatio nuorille aikuisille suunnatussa mielenterveytyössä. Teoksessa Hanna Ylöstalo, Kristiina Brunila, Antti Saari & Esko Harni (toim.) *Terapeuttinen valta: Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 97–121.
- Ingul, Jo Magne & Havik, Trude & Heyne, David (2019) Emerging school refusal: A school-based framework for identifying early signs and risk factors. *Cognitive and Behavioral Practice* 2 (1), 46–62.
- Kaakinen, Markus & Näsi, Matti & Danielsson, Petri (2021) Nuorten rikollisuus tilastoissa: viime vuosikymmenten kehitys Suomessa. Teoksessa Heikki Turkka & Julia Saarholm (toim.) *Lasten ja nuorten rikokset. opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. PS-kustannus, 52–69.
- Kearney, Christopher A. (2008) School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review* 28 (3), 451–471.
- Kiilakoski, Tomi & Lanas, Maija (2022) Kahden kehän koulu. Teoksessa Maija Lanas & Tomi Kiilakoski (toim.) *Häiriö? Näkökulmia työrauhan säröihin koulussa*. Tampere: Vastapaino, 151–174.
- Kiramba, Lydiah Kananu & Onyewuenyi, Adarennaya C. & Kumi-Yeboah, Alex & Sallar, Anthony Mawuli (2020) Navigating multiple worlds of Ghanaian-born immigrant adolescent girls in US urban schools. *International Journal of Intercultural Relations* 77, 46–57.
- Korkiamäki, Riikka & Wiro, Vilma (2022) Hyödyllistä ja häiritsevää: nuorten vertaissuhteet opettajien tulkitsemina voimavaroina ja ongelmina. Teoksessa Maija Lanas & Tomi Kiilakoski (toim.) *Häiriö? Näkökulmia työrauhan säröihin koulussa*. Tampere: Vastapaino, 129–150.
- Kumi-Yeboah, Alex (2018) The multiple worlds of Ghanaian-born immigrant students and academic success. *Teachers College Record* 120 (9), 1–48.
- Lyon, Aaron R. & Cotler, Sheldon (2009) Multi-systemic intervention for school refusal behavior: integrating approaches across disciplines. *Advances in School Mental Health Promotion* 2 (1), 20–34.
- Markkanen, Ilona (2022) *Students' Perceptions of the Quality of School Life, Health, and Health Behaviours in Finnish Comprehensive Schools*. JYU Dissertations 466.
- Määttä, Sami & Pelkonen, Jenni & Lehtisare, Suvu & Määttä, Mikko (2020) *Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus*. Raportit ja selvitykset 2020:9. Helsinki: Opetushallitus.
- Phelan, Patricia & Davidson, Ann Locke & Cao, Hanh Thanh (1991) Students' multiple worlds: Negotiating the boundaries of family, peer, and school cultures. *Anthropology & Education Quarterly* 22 (3), 224–250.
- Phelan, Patricia & Davidson, Ann Locke & Yu, Hanh Cao (1998) *Adolescents' worlds: Negotiating family, peers, and school*. Teachers College Press.
- Pyne, Jaymes (2019) Suspended attitudes: Exclusion and emotional disengagement from school. *Sociology of Education* 92 (1), 59–82.
- Rimpelä, Matti (2013). Kasvatuskakaoksesta yhteisen ymmärryksen. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) *Verkosto vahvaksi: toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 17–47.
- Ruutu, Piia (2019) *Psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen lasten ja nuorten koulunkäynnin tukeminen perusopetuksessa ja sairaalaopetuksen koetut vaikutukset*. Helsingin yliopisto.
- Saarholm, Julia & Turkka, Heikki (2021) Rikollinen nuoruus: näkökulmia rakenteiden välistä. Teoksessa Heikki Turkka & Julia Saarholm (toim.) *Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. Jyväskylä: PS-kustannus, 30–51.
- Theriot, Matthew T. & Craun, Sarah W. & Dupper, David R. (2010) Multilevel evaluation of factors predicting school exclusion among middle and high school students. *Children and Youth Services Review* 32 (1), 13–19.
- Valdebenito, Sara & Eisner, Manuel & Farrington, David P. & Ttofi, Maria M. & Sutherland, Alex (2019) What can we do to reduce disciplinary school exclusion? A systematic review and meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 15, 253–287.
- Wright, Katie & McLeod, Julie (2015) *Rethinking Youth Wellbeing: Critical Perspectives*. Springer.